

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
CENTRUM CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

DIELNE ČÍTANIA
AKO PROSTRIEDOK ROZVÍJANIA PODPORY ČÍTANIA
A ROZVÍJANIA ČITATELSKEJ GRAMOTNOSTI

Prvá atestačná práca

Tematický okruh: učebné štýly a metódy vyučovacieho procesu

Vyučovaci predmet/pedagogická/odborná činnosť: slovenský jazyk a literatúra

Študijný odbor/program: učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov v kombinácii slovenský jazyk a literatúra – dejepis

Kategória pedagogického/odborného zamestnanca: učiteľ

Podkategória pedagogického/odborného zamestnanca: učiteľ pre nižšie stredné vzdelávanie (učiteľ druhého stupňa základnej školy)

Dosiahnuté vzdelanie (pre účely atestácie): vysokoškolské II. stupňa

Pracovisko autora: Súkromná základná škola BellAmos Martin

2017

Mgr. Zuzana Herbrychová

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem na svoju česť, že atestačnú prácu na tému *Dielne čítania ako prostriedok podpory čítania a rozvíjania čitateľskej gramotnosti* som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú odbornú literatúru.

V Ružomberku dňa.....

.....

podpis

ABSTRAKT

HERBRYCHOVÁ, Zuzana: *Dielne čítania ako prostriedok podpory čítania a rozvíjania čitateľskej gramotnosti*. [Prvá atestačná práca]. Katolícka univerzita v Ružomberku. Pedagogická fakulta. Centrum celoživotného vzdelávania. Ružomberok: PF KU, 2017. 31 s. (48 888 znakov)

V atestačnej práci *Dielne čítania ako prostriedok podpory čítania a rozvíjania čitateľskej gramotnosti* chceme sprostredkovať (nielen) pedagogickej verejnosti konkrétne overené metódy, ktorých cieľom je posilniť úlohu školy pri rozvíjaní detského čítania či podporiť ďalších učiteľov pri zavádzaní nových metód podporujúcich čítanie vo výučbe. Chceme zároveň navrhnúť niekoľko tém (príprav) dielní čítania, zrealizovať ich a tiež vyhodnotiť zaradenie dielní čítania do procesu. V práci taktiež prezentujeme samotné dielne čítania – predstavujeme ich princípy, spôsoby realizovania či ponúkame ukážky navrhnutých a zrealizovaných dielní čítania. V závere kapitoly ponúkame aj prehľad ďalších metód práce s textom. Prínos dielní čítania a ich význam pre žiakov 5. – 7. ročníka Súkromnej základnej školy BellAmos prezentujeme v tretej kapitole.

Pravidelné čítanie má zásadný vplyv na učenie detí. Zvyšuje úspešnosť žiakov vo väčšine školských predmetov aj v živote. Každé dieťa sa môže stať dobrým čitateľom, pokiaľ mu poskytneme príležitosť a podporu. Dielne čítania poskytujú príležitosť aj podporu.

Kľúčové slová: Štátny vzdelávací program, vzdelávacia oblasť Jazyk a komunikácia, medzinárodné štúdie čitateľskej gramotnosti, čítanie, čitateľská gramotnosť, dielne čítania, celoživotné učenie

ABSTRACT

HERBRYCHOVÁ, Zuzana: *Reading workshops as a means of supporting reading and developing reading literacy*. [First attestation work]. Catholic University in Ružomberok. Faculty of Education. Centre for Lifelong Learning. Ružomberok: PF KU, 2017. 41 pages (48 888 characters)

In the attestation work *Reading workshops as a means of supporting reading and developing reading literacy*, we wish to communicate to (and not only to) the educational public specific verified methods whose goal is to strengthen the role of school in the development of children's reading or to support fellow teachers in implementing new reading-supportive methods into teaching. We also wish to propose several topics (plans) for reading workshops, implement them and determine their integration with the process. In this work, we further present the reading workshops – their principles, methods of implementation and examples of suggested and completed reading workshops. In the final chapter, we give an overview of other methods for working with a text. The benefit of reading workshops and their relevance for 5th-7th graders of Private School BellAmos is presented in the third chapter.

Regular reading has a substantial impact on children's reading. It improves their achievements in most school subjects and in life. Every child can become a good reader given the opportunity and support. Reading workshops provide such opportunity and support.

Key words: national curriculum, educational area Learning and communication, international studies of reading literacy, reading, reading literacy, reading workshops, lifelong learning

OBSAH

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ	6
ÚVOD	7
1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	10
1.1 Podnety	10
1.1.1 Požiadavky modernej spoločnosti	10
1.1.2 Výsledky medzinárodných meraní	13
1.2 Gramotnosť, čitateľská gramotnosť	14
2 DIELNE ČÍTANIA	17
2.1 Význam dielne čítania	19
2.2 Definícia dielne čítania – princípy, priebeh	19
2.2.1 Priebeh dielní čítania	20
2.2.2 Výber kníh	23
2.3 Ukážky úloh dielní čítania	24
2.3.1 Výnimočný človek, výnimočná postava	24
2.3.2 Moja veta	26
2.3.3 Príklady ďalších úloh	28
2.4 Ďalšie metódy práce s textom	30
3 PRÍNOSY PRÁCE PRE OBLASŤ TEÓRIE A PRAXE	33
ZÁVER	36
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	38
ZOZNAM PRÍLOH	42

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

LDČ – Literárne dielne čítania

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1 Atmosféra dielne čítania, 6. ročník.....	22
Obrázok 2 Podvojný denník – Sabina P., 5. ročník	31

ÚVOD

Americký filozof Garet Matthews sa zaoberal filozofiou detstva. Dlhé roky viedol rozhovory s deťmi na základných školách v rôznych krajinách. Prišiel na to, ako deti prirodzene a s radosťou rozvíjajú svoje myšlienky, dumajú nad myšlienkami druhých a často potom dospejú k zaujímavým, niekedy až úplne neštandardným a inovatívnym riešeniam. Deti nazval prirodzenými filozofmi, ktorí chcú objavovať pravdu na vlastnú päsť. Keď sa deti učia čítať, zoznamujú sa s knihami, ponárajú sa do sveta myšlienok a príbehov, ktoré si nemôžu ohmatať a fyzicky preskúmať. V hlave sa im rozvíri tisíc otázok...(www.uletsknihou.sk, cit. 3. 6. 2017)

S pojmi čítanie, čitateľstvo a čitateľská gramotnosť sa v uplynulom desaťročí stretol snáď už každý slovenský pedagóg či riaditeľ školy. O ich rozšírenie do nášho povedomia sa zaslúžili medzinárodné výskumy, ktoré na našich školách v spomínanom období prebehli, medializácia ich výsledkov...

Pre pojem čitateľská gramotnosť nie je stanovená stabilná definícia, ktorá by bola používaná vždy, všade a všetkými. Táto definícia sa totiž mení tak rýchlo, ako rýchlo prebiehajú zmeny v spoločnosti, v ekonomike a v kultúre. Vzhľadom k orientácii vzdelávania na koncepciu celoživotného vzdelávania je zrejmé, že na všetky vedomosti a zručnosti je v súčasnosti nutné nazeráť z hľadiska ich využiteľnosti pre život a pre dobré uplatnenie v spoločnosti. Čitateľská gramotnosť už preto nemôže byť vo svete chápaná len ako schopnosť čítať v technickom slova zmysle, teda ako zručnosť, ktorú sme získali v detstve a ktorá slúži k jednoduchému dešifrovaniu a porozumeniu textu.

Súčasnú poňatie čitateľskej gramotnosti v sebe zahŕňa schopnosť porozumieť mnohým rôznym typom textu vzťahujúceho sa k najrôznejším situáciám v škole aj mimo školy, premýšľať o ich zmysle a vedieť ho vysvetliť, použiť v praxi.

Na čítanie a čitateľstvo nie je kladený zvlášť veľký dôraz. Kľúčové kompetencie pre rok 2020 však okrem iného zahŕňajú okrem iných aj riešenie zložitých problémov (vedieť pochopiť situáciu a domyslieť si súvislosti, navrhnúť nové riešenia a nebáť sa o nich otvorene diskutovať) či kritické myslenie (dôležité rozhodnutia nerobiť pod tlakom emócií, priznať svoju chybu a uvedomiť si, že nie je všetko jednostranné, výstup z komfortnej zóny prináša nové poznania a príležitosti) alebo emočnú inteligenciu. Aj z tohto dôvodu je potrebné myslieť systémovo a celostne. Na pôde školy sa čoraz intenzívnejšie hľadajú nové metódy a formy čítania s porozumením. Neustále narastajúce množstvo informácií vyžaduje mnohé ďalšie a nové zručnosti.

Čitateľské návyky do veľkej miery ovplyvňujú vzdelanostný potenciál ich detí. Rodina má v určovaní čitateľských návykov omnoho väčší význam ako škola. Význam rodiny umocňuje i jej schopnosť cieľavedome s deťmi čítať a baviť sa s nimi o čítaní.

Aj škola však tvorí samostatný prvok, ktorý silne a pozitívne ovplyvňuje rozvoj detského čítania. Ak nezvládne svoju úlohu rodina, potom nastupuje škola. Úlohu rodiny však môže nahradiť len čiastočne.

Dnešná základná škola má široký priestor pre prácu s tzv. odporúčanou literatúrou a nemusí sa spoliehať len na vlastné čítanie detí; zároveň však nemôže vlastné čítanie ignorovať. Škola by mala ponúkať možnosť dialógu s deťmi o ich vlastnom prežívaní a videní sveta sprostredkované čítaním. Čitateľský zážitok získava na sile až vtedy, keď sa o ňom s niekým komunikuje. Platí totiž, že pokiaľ sa (nielen) škola venuje vytváraniu čitateľských návykov – rozhovormi či písaním o čítaných knihách – potom sa to jednoznačne odráža na miere čítania u týchto detí.

Témou našej prvej atestačnej práce sú dielne čítania, s dôrazom na ich úlohu pri rozvíjaní čitateľskej gramotnosti. Dôvody, prečo sme sa rozhodli pre danú tému, sú uvedené vyššie; motiváciou však bola najmä vlastná skúsenosť s realizovaním dielní čítania v 5. – 7. ročníku Súkromnej základnej školy BellAmos.

Cieľovú skupinu práce tak tvoria učitelia a riaditelia základných škôl či tiež študenti pedagogických odborov, pre ktorých by práca mohla byť istým zdrojom inšpirácie.

Naším základným cieľom je sprostredkovať (nielen) pedagogickej verejnosti konkrétne overené metódy, ktorých cieľom je posilniť úlohu školy pri rozvíjaní detského čítania či podporiť ďalších učiteľov pri zavádzaní nových metód podporujúcich čítanie vo výučbe. Chceme zároveň navrhnúť niekoľko tém (príprav) dielní čítania, zrealizovať ich a tiež vyhodnotiť zaradenie dielní čítania do procesu.

Práca je rozdelená do troch kapitol.

V prvej kapitole s názvom *Teoretické východiská* sa venujeme požiadavkám súčasnej spoločnosti na prácu s textom, výsledkom medzinárodných meraní ako jedným z podnetov pre cielený rozvoj čitateľskej gramotnosti. Pozornosť venujeme aj samotnému pojmu gramotnosť.

V druhej kapitole prezentujeme samotné dielne čítania – predstavujeme ich princípy, spôsoby realizovania či ponúkame ukážky navrhnutých a zrealizovaných dielní čítania. V závere kapitoly ponúkame aj prehľad ďalších metód práce s textom.

Prínos dielní čítania a ich význam pre žiakov 5. – 7. ročníka Súkromnej základnej školy BellAmos prezentujeme v tretej kapitole.

Samozrejmou súčasťou práce je *Zoznam použitej literatúry*.

V časti *Prílohy* ponúkame niekoľko ukážok prác žiakov počas hodín dielni čítania.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

1.1 Podnety

1.1.1 Požiadavky modernej spoločnosti

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“) predložilo koncom roka 2015 do Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre vzdelávanie, vedu, mládež a šport *Národnú stratégiu zvyšovania úrovne a kontinuálneho rozvíjania čitateľskej gramotnosti*, ktorá obsahuje okrem iného aj rozličné taktické iniciatívy na dosiahnutie predmetného strategického cieľa. Materiál bol schválený dňa 23. 11. 2015 bez pripomienok.

Úloha vytvoriť túto národnú stratégiu vyplynula z *Vecného a časového plánu opatrení na zlepšenie výsledkov žiakov v medzinárodnom meraní OECD – štúdia PISA*, vzatom na vedomie uznesením Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre vzdelávanie, vedu, mládež a šport č. 144 dňa 9. 10. 2014. Podľa *Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2016 – 2020* patria výsledky v čitateľskej gramotnosti medzi kľúčové oblasti, kde slovenské školstvo potrebuje pridať.

Čítanie a čitateľská gramotnosť tvoria nevyhnutný predpoklad na rozvíjanie kľúčových kompetencií, predovšetkým kompetencie k učeniu sa, a čoraz viac sa využívajú ako nástroj na dosiahnutie ďalších cieľov v pracovnom i osobnom živote.

Čítanie aj napriek prieniku moderných informačných technológií ostáva základnou stratégiou nadobúdania vedomostí, odborných znalostí, rozširovania a prehĺbovania poznatkovej bázy človeka, ale aj získavania rozličných praktických a profesijných zručností. Práve z tohto dôvodu sa považuje vzťah detí, žiakov a mládeže k čítaniu za kritický.

Z dôvodu významu materiálu ministerstvo školstva oboznámilo s jeho obsahom vládu Slovenskej republiky, ktorá ho dňa 29. apríla 2016 vzala na vedomie.

Národná stratégia informuje okrem iného aj o európskom a medzinárodnom rámci čitateľskej gramotnosti, ilustruje príklady existencie národnej štruktúry na podporu čítania v jednotlivých štátoch a opisuje tiež východiskový stav čitateľskej gramotnosti v Slovenskej republike. Obsahuje tiež údaje o strategických partneroch, vymedzuje základné princípy, prináša SWOT analýzu, zdôrazňuje hlavné oblasti intervencie a odporúčania, ciele a iniciatívy na dosiahnutie strategického cieľa, a to zlepšiť výsledky slovenských žiakov, aby v testovaní PISA 2018 dosiahli úroveň čitateľskej gramotnosti nad úroveň priemeru krajín OECD.

Požiadavka dôraznejšieho a efektívnejšieho rozvoja čitateľskej gramotnosti žiakov v rámci procesu vzdelávania v našich školách teda vyplýva z aktuálnych potrieb súčasnej spoločnosti, v ktorej práve zručnosť porozumieť textom v rôznych situáciách a kontextoch, vyvodzovať z prečítaného závery a posudzovať texty z rôznych hľadísk (vrátane sledovania autorových zámerov) je základom úspešného života každého jednotlivého človeka a prosperity celej spoločnosti.

Ako už bolo uvedené, škola má veľký potenciál pri utváraní čitateľských návykov. U detí, ktoré nemajú kvalitné rodinné čitateľské zázemie, je škola dokonca hlavným aktérom. Ak sa venuje vytváraniu čitateľských návykov – rozprávaním či písaním o čítaných knihách – potom sa to jednoznačne pozitívne odráža na miere čítania u týchto detí. (Motivácia detí čítaním mimočítankovej literatúry pozitívne formuje čitateľské záujmy detí.)

V Slovenskej republike je však nemalé percento škôl a učiteľov, ktoré takto s čítaním nepracujú a nevyužívajú dostatočne svoj potenciál. Pravdepodobne si neuvedomujú význam čitateľských návykov pre ďalšie vzdelávanie dieťaťa a potenciál, ktorý čítanie môže v sledovanej oblasti mať.

Čitateľstvo detí, jeho rozvoj aj zhodnotenie v škole, je jednou z oblastí, kde by sa výučba mala otvoriť obojsmernej komunikácii medzi deťmi a učiteľmi, pri ktorej deti do školy tiež vnášajú svoje poznatky, skúsenosti a zážitky.

Tradičná slovenská základná škola, resp. výučba v nej, je založená na jednosmernom vzťahu učiteľ – žiak. Vo výučbe chýba dialóg. Čítanie však vytúžený dialóg môže priniesť.

Literatúra (viac či menej hodnotná) môže byť potrebnou témou, atraktívnou pre obe strany (školu i žiaka), knihy sú vhodnou inšpiráciou pre debaty učiteľa a žiakov. Rozvíjanie čitateľských návykov napomôže otvoriť brány tradičnej školy názorom, postrehom a informáciám žiakov, čo sa v súčasnosti javí ako kľúčové.

Základné ciele:

- prostredníctvom rozvíjania čitateľskej a informačnej gramotnosti rozvíjať kľúčové kompetencie, predovšetkým komunikatívnu kompetenciu, kompetencie k učeniu, kompetencie k riešeniu problémov a kompetencie personálne a sociálne,
- formovať kladný vzťah detí a žiakov ku knihe a literatúre, organizovať súťaže v čitateľských zručnostiach a populudňajšie čitateľské aktivity v školských kluboch detí,
- vytvoriť podmienky podporujúce rozvoj individuálnych schopností žiakov vrátane žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a žiakov nadaných v oblasti čitateľskej a informačnej gramotnosti,

- posilňovať prácu s čítaním a knihami (cieľnou a hodnotnou prácou s čítaním, prítomnosťou dostatočného množstva pútavých kníh, zaujímavými aktivitami)
- rozvíjať detskú fantáziu, pamäť a jazyk,
- podporovať voľnočasové aktivity detí a žiakov zamerané na jazykovú kultúru (recitačné a literárne súťaže, školské časopisy),
- na rozvíjanie čitateľskej gramotnosti využívať uvoľnené úlohy PISA (www.nucem.sk) a metodické príručky na www.statpedu.sk v rámci všetkých predmetov,
- zvýšiť kvalitu výučby zameranej na rozvoj čitateľskej a informačnej gramotnosti cieľnou podporou pedagogických pracovníkov pri ich príprave na vyučovaciu hodinu.

Súčasná spoločnosť dostáva často prívlastok informačná. Pavol Rankov v svojej knihe *Informačná spoločnosť* (LCA, 2006) uvádza, že v informačnej spoločnosti je vzdelaný ten, kto sa vie učiť kontinuálne, rozumie poznatkom a na ich základe dokáže vytvárať nové koncepty (str. 52). A spolu s P. Lévyom tvrdí, že v informačnej spoločnosti sa menia kritériá vzdelávania, takže vzdelávanie musí byť jedinečné a otvorené (str. 53). Prostriedkom na to by mali byť rôzne školenia, dištančné vzdelávania, virtuálne semináre, e-learningy, konferencie – výsledkom by mal byť informačne gramotný učiteľ, schopný rozvíjať informačnú gramotnosť žiakov; schopný primerane a presvedčivo, a najmä efektívne používať IKT.

Na tomto základe, vychádzajúc aj zo záverov Európskej rady, ktorej ciele európskeho vzdelávania zahŕňajú rozvíjanie zručností pre znalostnú spoločnosť a osobitné ciele na podporu jazykového vzdelávania sa, rozvoja podnikavosti a celkovú potrebu posilniť európsky rozmer vo vzdelávaní, by sa našou prioritou vo výchovno-vzdelávacom systéme mala stať nielen jazyková vybavenosť žiakov, ale aj posilňovanie kompetencií v oblasti informačných technológií a ich prirodzeného využitia nielen v celom výchovno-vzdelávacom procese, ale v živote vôbec. Zároveň je však potrebné dávať dôraz aj na klasickú čitateľskú gramotnosť, pretože neschopnosť či nedostatočná schopnosť čítať s porozumením a zmysluplne písať totiž nepochybne výrazne limituje, ba obmedzuje schopnosť používať moderné IKT (Rankov, 2006, str. 145).

Absolvent moderných škôl by mal teda mať celkový prehľad z hlavných predmetov aktuálneho stupňa vzdelania. Jeho vedomosti by mali byť rozšírené o pasáže vedúce k preniknutiu do vnútornej logiky jednotlivých predmetov, resp. problému, jeho celistvému vystihnútiu a tiež priamej, či už teoretickej alebo praktickej práci s ním. Zároveň by mal byť schopný kvalitne a efektívne pracovať s informáciami, vyhľadávať ich, analyzovať a systematizovať, prakticky používať odbornú i umeleckú literatúru.

Mal by byť schopný dlhodobej samostatnej práce pri riešení úlohy, ale i pracovať v skupine (pri štúdiu i pri vyhodnocovaní výsledkov práce, tvorení nového a pod.). Mal by mať schopnosť kvalitného sebaujadravania (ústnou, písomnou, príp. inou formou), a to aj v materinskom jazyku, aj v cudzom jazyku. Mal by byť schopný efektívne odovzdať získané vedomosti i vlastné závery primeranou formou druhým.

Z hľadiska výchovného by mal absolvent byť schopný vytvárať dobré medziľudské vzťahy, aktívne sa spolupodieľať na svojom ďalšom osobnostnom rozvoji a na živote spoločnosti. Mal by dokázať primerane hodnotiť realitu a spoločnosť, v ktorej žije, a to primerane veku, v kontexte asertivity, otvárať sa potrebám druhým a regulovať svoje správanie, v závislosti od meniacich sa životných a pracovných podmienok a podľa svojich schopností a možností ich aktívne a tvorivo ovplyvňovať. Mal by byť schopný orientovať sa v štruktúre, hodnotách a pravidlách multikultúrnej spoločnosti, rešpektovať všel'udské etické hodnoty, uznávať ľudské práva a slobody, poznať a uplatňovať pravidlá etikety (*Každý z nás je v niečom najlepší*, školský vzdelávací program Súkromnej základnej školy BellAmos, 2008 – 2016).

Inak povedané: je žiaduce, aby absolventi škôl dokázali dobre porozumieť odborným informáciám – z dôvodu svojich budúcich profesií, ale i verejným oznámeniam – pre udržanie demokracie a pre udržateľnosť života; mali by byť schopní vnímať aj umelecké texty – pre dobro svojej duše a pre súžitie s ostatnými. Čitateľská gramotnosť je teda kľúčová kompetencia pre osobný aj profesionálny život človeka. Bez nej nie je možné rozvíjať v postačujúcej miere ostatné kompetencie.

1.1.2 Výsledky medzinárodných meraní

NÚCEM z poverenia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky realizuje viacero významných medzinárodných meraní výsledkov a kontextu vzdelávania, ktoré spĺňajú kritériá porovnávacieho pedagogického výskumu. Cieľom medzinárodných meraní nie je hodnotiť výkony jednotlivých žiakov alebo škôl, ale sledovať výsledky vzdelávacích systémov zúčastnených krajín a ich zmeny v čase, odhaľovať ich silné aj slabé stránky a nachádzať možnosti zlepšenia. V súčasnosti sa realizuje päť medzinárodných štúdií, sú to štúdie OECD PISA a TALIS a štúdie IEA PIRLS, TIMSS a ICILS (http://www.nucem.sk/sk/medzinarodne_merania).

Ako najaktuálnejšie sa javia výsledky PISA (*Programme for International Students Assessment*). Medzinárodná štúdia OECD PISA sa v trojročných cykloch realizuje už od roku 2000. V každom cykle skúma tri oblasti funkčnej gramotnosti žiakov – matematickú, prírodovednú a čitateľskú. V cykle PISA 2015 bola hlavnou testovanou oblasťou prírodovedná gramotnosť.

Priemerné skóre slovenských žiakov sa nachádza pod priemerom zúčastnených krajín OECD, pričom je stále pozorovateľný pokles výkonu (PISA 2015, str. 2). Čitateľská gramotnosť bola hlavnou sledovanou oblasťou štúdie PISA v cykloch 2000 a 2009. Skóre žiakov SR v čitateľskej gramotnosti bolo v cykle 2015 štatisticky význame nižšie ako v cykle v roku 2009 a porovnateľné s predchádzajúcim cyklom 2012.

1.2 Gramotnosť, čitateľská gramotnosť

Odborníci, ktorí sa zaoberajú problematikou gramotnosti, sa dlhodobo zhodovali v tom, že jednoduchá definícia gramotnosti – *znalosť čítania a písania, resp. základná znalosť alebo ovládanie niečoho, primeraná vzdelanosť, zručnosť v istom odbore* (Krátky slovník slovenského jazyka) – už nie je postačujúca. V ostatnej dobe vzniklo mnoho definícií, ktoré postupne smerujú k zdôrazneniu zručnosti pracovať s prečítaným textom, rozumieť mu a využiť ho. V súčasnej dobe sa pojem *gramotný* natoľko rozvinul, že dnes už hovoríme o *kultúrnej, pohybovej, čitateľskej, matematickej a prírodovednej gramotnosti*, často je používaný pojem *funkčná gramotnosť* (Veříšová a kol., 2007, str. 18).

Pod osvojením gramotnosti sa teda chápe nielen to, či žiak dokáže písať a čítať, ale aj to, ako rýchlo, bez problémov a ľahko dokáže písanú reč zvládnuť na požadovanej úrovni, ako efektívne ju dokáže spracovať (Humajová, Klačanská, 2007, str. 10).

Podľa Gavoru (2003, str. 11) závisí definícia gramotnosti od toho, z akých teoretických východísk sa na gramotnosť dívame. Sám v súvislosti s porozumením a pochopením textu uvádza pojmy *bázová gramotnosť* či *e-gramotnosť*.

Univerzálne definície gramotnosti ponúkajú medzinárodné výskumy OECD. Vzhľadom na to, že sa v našej práci venujeme dielňam čítania, teda prostriedku na rozvíjanie čitateľskej gramotnosti, zameriame sa na definíciu práve *čitateľskej gramotnosti*.

PIRLS

Čitateľská gramotnosť je tu definovaná ako schopnosť porozumieť a používať také písomné jazykové formy, ktoré vyžaduje spoločnosť a/alebo ktoré majú hodnotu pre jednotlivca. Mladí čitatelia môžu konštruovať význam z rozmanitých textov. Čítajú s cieľom vzdelávania sa, účasti v komunitách čitateľov v škole a v každodennom živote a pre potešenie. Monitoruje štyri procesy, ktoré predstavujú rôzne úrovne spracovania a porozumenia textu:

1. porozumenie explicitne vyjadreným informáciám a ich vyhľadávanie (zapamätanie si vyhľadanej informácie a zreprodukovanie),
2. vyvodenie priamych záverov,
3. interpretácia a integrácia myšlienok a informácií,
4. skúmanie a kritické hodnotenie obsahu a formálnych charakteristík textu.

PISA

Pod pojmom gramotnosť rozumie schopnosť žiaka:

- aplikovať vedomosti a zručnosti z kľúčových oblastí vyučovacieho predmetu,
- analyzovať a efektívne komunikovať svoje názory a postoje,
- riešiť a interpretovať problémy v rozličných situáciách.

Kľúčovým slovom sa teda stáva aplikácia porozumeného a pochopeného. Čitateľská gramotnosť je vo výskumoch PISA definovaná ako spôsobilosť porozumieť písanému textu, používať písaný text a premýšľať o ňom. Je predpokladom rozvíjania čitateľových vedomostí a potenciálu, ktorý mu umožní aktívne sa zapojiť do života v spoločnosti; zároveň pracuje s pojmom zaangažovanosti čitateľa do čítania. Tento pojem vyjadruje motiváciu čitateľa čítať, pričom zahŕňa emocionálne a ďalšie charakteristiky týkajúce sa správania jednotlivca, ako je záujem o čítanie, potešenie z čítania, schopnosť sebakontroly počas čítania, vnímanie sociálneho rozmeru čítania a podobne (PISA Slovensko 2009 – Národná správa).

PISA charakterizuje tieto úrovne práce s textom:

- získanie informácie,
- utváranie širokého všeobecného porozumenia,
- rozvíjanie interpretácie,
- uvažovanie a hodnotenie obsahu textu,
- uvažovanie a hodnotenie formy textu.

Čitateľská gramotnosť však zahŕňa i netestovateľné zložky, postojovú a hodnotovú rovinu, napr. vzťah k čítaniu. Preto bola vymedzená komplexnejšie – ako súbor vedomostí, zručností, schopností, postojov a hodnôt. Čitateľská gramotnosť je teda celoživotne sa rozvíjajúca vybavenosť človeka vedomosťami, zručnosťami, schopnosťami, postojmi a hodnotami potrebnými pre užívanie všetkých druhov textov v rôznych individuálnych i sociálnych kontextoch. V čitateľskej gramotnosti sa prelína niekoľko rovín, z ktorých žiadnu nie je možné vylúčiť:

- vzťah k čítaniu,
- doslovné porozumenie,
- vyvodzovanie a hodnotenie,
- metakognícia,
- zdieľanie,
- aplikácia.

(Čtenářská gramotnost ve výuce, str. 8)

Andrej Mentel (Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského, venuje sa sociálnym a kultúrnym podmienkam kognitívneho vývinu a exekutívnym funkciám a porozumeniu figuratívnemu jazyku) upozorňuje na fakt, že uvedené vnímanie pojmu čitateľská gramotnosť je typické pre západnú Európu (Mentel, 2017).

Čitateľská gramotnosť v Štátnom vzdelávacom programe

Úvahy o kurikulárnej prestavbe vyučovania prirodzene vyplynuli zo spoločenských zmien, z požiadaviek doby a rovnako prirodzene sa zamerali najmä na vyučovanie materinského jazyka ako prostriedku rozvíjania jazykovej kultúry i kultúry spoločnosti vôbec (Lilgoš, 2005, str. 70).

Požiadavky na čitateľskú gramotnosť boli zadefinované aj v Štátnom vzdelávacom programe (2008) aj v Inovovanom štátnom vzdelávacom programe (2011).

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike (ISCED 1 – primárne vzdelávanie; 2008) dáva dôraz na komunikačné spôsobilosti, matematickú gramotnosť a gramotnosť v oblasti prírodných vied a technológií, spôsobilosti v oblasti digitálnej gramotnosti (informačno-komunikačné technológie), spôsobilosti učiť sa učiť sa, riešiť problémy, ďalej na osobné, sociálne a občianske spôsobilosti, spôsobilosť chápať kultúru v kontexte a vyjadrovať sa prostriedkami danej kultúry.

Uvedené spôsobilosti sú potom na oboch stupňoch rozvíjané prostredníctvom kľúčových kompetencií (kompetencia k celoživotnému učeniu, sociálne komunikačné kompetencie) a sú zaradené do jednotlivých vzdelávacích oblastí a do jednotlivých predmetov, ako aj do prierezových tém (napr. *Tvorba projektu a prezentačné zručnosti*). Primárne je práca s informáciami a čitateľská gramotnosť rozvíjaná v oblasti *Jazyk a komunikácia*; dôraz na schopnosť hľadať riešenia problémových úloh a overovať ich či k presnému vyjadrovaniu myšlienok a postupov a ich zaznamenaniu vo formálnych zápisoch, ktoré slúžia ako všeobecný prostriedok komunikácie však dáva aj oblasť *Matematika a práca s informáciami*.

Inovovaný štátny vzdelávací program zaraďuje pojem *gramotnosť* priamo do cieľov výchovy a vzdelávania – *vytvárať u žiakov základy gramotností prostredníctvom rozvíjania kľúčových kompetencií* (primárne vzdelávanie); *rozvíjať u žiakov funkčnú gramotnosť a kritické myslenie* (nižšie sekundárne vzdelávanie; funkčná gramotnosť je chápaná ako kompetencia využiť získané vedomosti, zručnosti na riešenie problémov v životných situáciách).

2 DIELNE ČÍTANIA

S cieľným rozvojom raného detského čítania je nutné začať čo najskôr. Rodina má v určovaní čitateľských návykov dieťaťa dvoj- až trojnásobne vyšší význam ako škola. Škola však tvorí samostatný prvok, ktorý výrazne a pozitívne ovplyvňuje rozvoj detského čítania – u detí, ktoré nezískali doma podporu pre rozvoj svojich čitateľských zručností, je škola hlavným aktérom. Čítanie detí, jeho rozvoj aj zhodnotenie v škole, je jednou z oblastí, kde by sa výučba mala otvoriť obojsmernej komunikácii medzi deťmi a učiteľmi, pričom by aj deti mali vnášať do škôl svoje poznatky, skúsenosti a zážitky.

Za užitočné usmernenie považujeme zoznam cieľov, na ktorých dosiahnutie by sa učitelia mali pri výučbe čitateľskej gramotnosti zamerať:

- žiaci čítajú aktívne, premýšľajú pri tom, kombinujú rôzne postupy vedúce k čo najlepšiemu porozumeniu;
- čítajú s jasným cieľom a neustále sledujú a posudzujú, či text daným cieľom vyhovuje;
- zvyčajne si text prehliadnu skôr, než sa doň pustia, všímajú si štruktúru textu a hľadajú tie miesta, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou naplnia účel, s ktorým sa do čítania púšťajú;
- v priebehu čítania dobrí čitatelia často predvídajú, čo asi bude ďalej;
- čítajú výberovo a neustále robia rozhodnutia o spôsobe čítania – čo budú čítať pozorne a pomaly, čo prečítajú rýchlo, čo nebudú čítať, čo prečítajú znovu;
- budujú si význam textu, ten neustále podrobujú kontrole a upresňujú ho, kladú si otázky v priebehu čítania;
- snažia sa odhaliť význam neznámych slov a pojmov, na ktoré v texte narazia, a poradia si s nezrovnalosťami a prekážkami v texte;
- vychádzajú z doterajších vedomostí a skúseností, porovnávajú s nimi čítaný text, prepájajú text s tým, čo už vedeli skôr;
- premýšľajú o autoroch textov, ich štýle, východiskách, zámeroch, historických okolnostiach;
- hodnotia kvalitu textu, posudzujú jeho hodnotu a reagujú na text rôznymi spôsobmi, ako racionálne, tak emocionálne;
- rôzne typy textov čítajú rôznym spôsobom;
- pri čítaní rozprávky, príbehu, románu... sa vžívajú do prostredia a postáv;
- pri čítaní vecného textu často zhrňajú a upresňujú svoje zhrnutie;

- porozumenie textu sa u nich odohráva nielen pri čítaní, ale aj počas malých páuz, ktoré počas čítania robia;
- porozumenie je náročná, vyčerpávajúca a komplexná činnosť, ktorú ale dobrí čitatelia vnímajú ako uspokojujúcu.

Tieto ciele Súkromná základná škola BellAmos úspešne rozvíja prostredníctvom svojich aktivít:

- rozvoj jazykovej, intra- a interpersonálnej inteligencie v rámci VEU (ITV),
- vlastná Knižnica Janka Hraška s viac ako 3000 dokumentmi,
- triedne knižnice,
- aktívne zapájanie sa do podujatia Noc s Andersenom,
- pravidelná účasť na podujatiach Turčianskej knižnice,
- podpora vlastnej literárnej tvorby,
- spolupráca s Literárnym klubom Mädokýš Martin,
- vlastná tlačová agentúra TABA (mesačník Zvonček),
- spoluorganizátor celoslovenskej literárnej a výtvarnej súťaže Janko Hraško ešte žije...,
- pravidelné domáce čítanie vrátane spätnej väzby (Čítárik),
- spoločné čítanie mimočítankovej literatúry vrátane spätnej väzby (rozhovory),
- interaktívne testy na zisťovanie úrovne čítania s porozumením,
- dramatizácia a účasť na divadelných predstaveniach,
- súťaž v umeleckom prednese,
- rozvíjanie čitateľskej gramotnosti prostredníctvom pracovných listov, práce s mapami,
- práca s mapami mysle, s denníkmi, celoročnými a dennými plánmi,
- sebahodnotenie a hodnotenie hlasného čítania na I. stupni,
- literárne čitateľské dielne vo vybraných ročníkoch II. stupňa,
- stretnutia s autormi.

Čítanie je veľmi náročné. Čítanie vyžaduje aktivitu, trpezlivosť. Dieťa musí vidieť v čítaní zmysluplnú činnosť; niečo, čomu verí, z čoho bude mať úžitok. Zážitok z čítania sa nedostavuje hneď. Dieťa sa potrebuje vedieť začítať. Musí prísť na to, čo mu kniha všeobecne, aj tá, ktorú práve drží v rukách, môže poskytnúť. Ako to v škole zariadiť? Preverený a účinný nástroj predstavuje dielňa čítania, celoročný systém práce s knihami a detským čitateľstvom. Vychádza z toho, že ak má dieťa čítať, musí dostať na čítanie dostatok času.

2.1 Význam dielne čítania

Dielňa čítania je osvedčený postup, ako podporiť čítanie, čitateľstvo a čitateľskú gramotnosť. Program *RWCT (Reading & writing for critical thinking)* nadviazal na tradíciu dielni čítania (reading workshop) v zahraničí. V Českej republike je tento program známy pod názvom *Kritické myslenie (Čítaním a písaním ku kritickému mysleniu)*. Jeho metódy sa opierajú o princípy konštruktivismu. Ako už z názvu vyplýva, za účinný prostriedok rozvoja kritického myslenia sa považuje písanie a čítanie. Písanie umožňuje všetky myšlienky zaznamenávať, hodnotiť, skúmať (Čapek, 2015, str. 387).

Ak žiakom vytvoríme vhodné podmienky, najmä čas a priestor na čítanie v každom týždni výučby a dodržíme jej základné princípy, môžeme získať bonusy v podobe rozšírenia slovnej zásoby, posilnenia vytrvalosti a schopnosti sústredenia, trpezlivosti, kritického myslenia a zlepšenia porozumenia všetkým typom textom. Čítanie kultivuje vkus, ponúka témy, o ktorých môžeme so záujmom a zasvätenie hovoriť, ale ponúka i možnosť osobného rastu a príležitosť k sebareflexii.

Cieľom dielni čítania je nezávislý a premýšľavý čitateľ, aktívny užívateľ rozmanitých textov; čitateľ, ktorý si dokáže vyberať knihy pre čitateľský zážitok aj pre stanovený účel čítania, číta pravidelne a rád a najmä, vníma svoje čitateľstvo ako hodnotu.

2.2 Definícia dielne čítania – princípy, priebeh

Dielňa čítania je komplexná metóda, vhodná pre čítanie individuálne zvolených kníh. Predpokladá pravidelný systém práce. Dielňa čítania je založená na to, že účinné čítanie má individuálnu zložku (samostatné tiché čítanie zvolenej knihy, záznamy osobných reakcií) a zložku sociálnu (diskusia so spolužiakmi nad knihami, konzultácie učiteľov so žiakmi). Žiak si počas stanoveného času ticho číta, zapisuje si svoje vlastné osobné reakcie na čítanie, delí sa so spolužiakmi o svoje pocity, informuje spolužiakov o prečítanej knihe. Dielňa čítania môže mať viacero variantov, môže sa v nej odohrávať mnoho činností podľa vyzpelosti žiakov či možností školy.

V Súkromnej základnej škole BellAmos sa realizujú dielne čítania od septembra 2016 v 5. – 7. ročníku každý štvrtok.

Predmet slovenský jazyk a literatúra je vo väčšine škôl dotovaný piatimi hodinami týždenne. V rámci tejto dotácie bola vyčlenená jedna hodina týždenne na tzv. literárne dielne čítania – deti majú priamo na hodinách slovenského jazyka priestor (20 – 30 minút) na samostatné súvislé čítanie, pričom čítajú beletristické knihy, ktoré si samy vyberú a prinesú. V triede prebiehajú čitateľské reakcie ((roz) hovory o knihách) a s nimi súvisiace aktivity.

Rozsah dielne má tradičný rámec 45 minút, pričom priebeh a usporiadanie je časovo flexibilné, umožňuje skrátiť či predĺžiť jednotlivé časti – minilekcia (5 – 15 min), čítanie (20 – 30 min), čitateľské reakcie (5 – 15 min).

2.2.1 Priebeh dielni čítania

Minilekcia

alebo motivácia – v tejto časti sme predstavili tému, aktivitu, ktorej sa budú deti venovať, jav, ktorý budeme sledovať alebo zručnosť, ktorú budeme rozvíjať. Výber tém je na učiteľovi – do dielni sme zaradili aktivity, ktoré priamo súviseli s literárnou teóriou, gramatickými javmi a pod., resp. aktivity, ktorými sme prehlbovali (aktualizovali) etické či dejepisné témy.

Je dôležité, aby učiteľ v tejto fáze modeloval, hovoril so žiakmi o danom jave. Ukazuje žiakom, ako by úlohu plnil on.

Príklad

Dielňa čítania, 23. 2. 2017

Úloha: Ak by bolo možné premeniť jednu z postáv tvojej knihy na nejaké zviera, aké zviera by to bolo a prečo?

*V danom čase som čítala knihu *Moruša od Iboje Wandall-Holmovej*, autobiografickú knihu aj o úteku z rôznych táborov či pobyte v Osvienčime. Hlavnú predstaviteľku by som zmenila na mušku – aby mohla nebadane zmiznúť z väzenia či zajateckých táborov, príp. preletieť do relatívne bezpečných krajín.*

Žiaci môžu úlohy plniť do zošita z literárnej výchovy, príp. vyplňať nejaký pracovný list či grafický organizér (v Českej republike vydalo Nakladatelství Šafrán *Záznamy z četby pomocí grafických organizérů*). Učiteľ ukáže deťom, ako by daný pracovný list vyplňal on – modelovanie nie je predvedením vzoru, ale ukážkou jedinečného procesu myslenia a uvažovania nad textom či úlohou; deti sa tak učia strategickému mysleniu a čítaniu (Šafránková, Šlapal, 2017, str. 7).

Vlastné čítanie

Po minilekcii (motivácii) nasleduje vlastné čítanie – učiteľ číta spolu s deťmi.

Čítanie má svoje pravidlá:

1. Čítame po celý čas.
2. Nikoho nevyrušujeme.
3. Knihu na čítanie si vyberieme ešte pred začiatkom dielne čítania.

4. Môžeš čítať kdekoľvek.
5. Ak nemáš chuť čítať, potichu sleduj ostatných.

Pravidlá 1. – 4. sú všeobecne zaužívané, osvedčené. My, ako začiatovníci v dielňach čítania, sme si stanovili pravidlo č. 5. Nie všetky deti boli zvyknuté čítať, zo začiatku medzi sebou komunikovali; postupne ich však pohltila čitateľská atmosféra.

Čitateľské reakcie

Nesmú chýbať. Je priam nevyhnutné, aby sa vyjadriло každé dieťa, ktoré má záujem a chuť sa vyjadriť.

- Poradie môžete žrebovať.
- Môžete vytvárať dvojice, ktoré sa navzájom informujú o svojich zisteniach.
- Môžete sedieť v kruhu (osobný tip – najlepšie!).

Príklad

Dielňa čítania, 23. 2. 2017

Úloha: Ak by bolo možné premeniť jednu z postáv tvojej knihy na nejaké zviera, aké zviera by to bolo a prečo?

Henry Page

Je tichý, ale aj veľmi spoločenský. Je zamilovaný, lenže nevie, či je to tak aj z druhej strany. Snaží sa ju pomaly získať a veľmi opatrne. Jeho život je záhadný. Je priebojný. Pripomína mi tučniaka. (Karin, 7. ročník)

Warren Trinásty

Premenił by som ho na žabu, lebo sa na ňu tak strašne podobá. Keď som sa najprv kukol na obal knihy, myslel som si, že je to žaba. (Franco, 5. ročník)

Vhodné je zaradiť do záverečnej časti aj zhodnotenie knihy, úryvku – na stupnici od 1 do 10 - *túto časť hodnotím 5/10, pretože...*

Samozrejme, učiteľ sa môže odhodlať zaradiť do dielni aj tzv. voľné čítanie. Voľné čítanie je vyučovacia hodina bez riadených učiteľových zásahov (t. j. bez zadaných úloh). Podľa rôznych výskumov žiaci, ktorí si môžu čítať knihy podľa vlastného výberu, kvôli zážitku i poučeniu, ktoré si nachádzajú v knihách sami, bez nutnosti plniť úlohy či sa zamýšľať nad konkrétnym zadaním, majú okrem iného lepšie výsledky vo vzdelávaní, lepšie zvládajú rôzne

druhy testov zameraných na čitateľskú gramotnosť, majú lepšiu slovnú zásobu, lepšie sa písomne vyjadrujú – a majú lepšie vzťahy so spolužiakmi v triede (Šafránková, Šlapal, 2017, str. 10).

Podoby jednotlivých dielní čítania sa môžu líšiť, je však dôležité mať na mysli, že práve pravidelnosť a očakávateľnosť (doslova až stereotyp) je veľmi potrebná.

Mnohé dielne čítania sú spojené s písomnou tvorbou. Žiaci v závere (v časti *Čitateľské reakcie*) zväčša spracúvajú svoje odpovede na úlohy písomne. Je vhodné mať čitateľské zošity; my v škole využívame zošity na literárnu výchovu.

Obrázok 1 Atmosféra dielní čítania, 6. ročník

Dielne čítania zároveň vytvárajú priestor pre pravidelnú reflexiu čítania, a to nielen na vyučovaní. Žiaci 5. – 7. ročníka Súkromnej základnej školy BellAmos prezentujú každé dva mesiace svoje zápisy z prečítaných kníh. Po prečítaní knihy deti samy uvážia, či kniha stojí za zápis podľa osnovy. Ak áno, spravia zápis; ak nie, len si zaznačia prečítanú knihu (prípadne doplnia stručné hodnotenie). Pri nedočítaných knihách odporúčame vždy zdôvodniť, prečo bola kniha nedočítaná.

Odporúčaná osnova:

1. Autor, názov knihy, počet strán
2. Kde a kedy sa dej odohráva
3. Hlavné postavy + stručná charakteristika
4. Stručný dej (bez prezradenia rozuzlenia)
5. Citácie – prečítanie zaujímavého úryvku z knihy

6. Názor na knihu (hodnotenie 0 – 10, zábava – čomu som sa smial (a) / čoho alebo o koho som sa bál (a), nové informácie – čo som sa z knihy dozvedel (a), ilustrácie, ja a hlavné postavy – sympatie, nesympatia a prečo, čo alebo koho mi kniha pripomenula, vierohodnosť ...)

Klasické zápisy do čitateľských denníkov majú mnohé úskalia – žiaci nepíšu vlastné slová a formulácie; až priveľká pomoc rodičov; mnoho žiakov dáva veľký dôraz na zápis obsahu. Spracovanie zápisu podľa osnovy dáva možnosť samostatne formulovať vlastné myšlienky. Žiaci nie sú hodnotení za množstvo prečítaných kníh. Pri prezentovaní týchto čitateľských zápisov sa zameriavame práve na dodržanie odporúčanej osnovy, na schopnosť vyjadriť svoj názor na knihu; pri spätnej väzbe presne vedia, čo majú ešte zlepšiť. Zároveň v zápisoch zachytávajú svoje emócie, nejde o formalitu.

Miloš Šlapal (2010, str. 36 – 37) uvádza, že postupne je možné zvyšovať požiadavky na úroveň zápisu z čítania, v ktorom sa žiak zameria na príbeh z pohľadu postáv, prostredia, jazyka, kľúčového problému či z hľadiska skúsenostného (autora, resp. čitateľa).

Vzhľadom na to, že dielne čítania prebiehajú v Súkromnej základnej škole BellAmos len krátko, pracujú žiaci len so základným typom zápisu.

Niektorí učitelia pokladajú zoznam prečítaných kníh za súkromný dokument, ktorý žiakovi pomáha pri reflexii čítania.

2.2.2 Výber kníh

Žiaci si na dielne čítania vyberajú knihy podľa svojich osobných i čitateľských záujmov. Je však dôležité, aby sa žiaci stretávali s rôznymi žánrami. Propagátori dielni čítania navrhujú vždy na začiatku školského roku stanoviť žánre, ktoré žiak musí prečítať a ktoré následne prezentuje prostredníctvom referátu alebo zápisu.

2.3 Ukážky úloh dielní čítania

2.3.1 Výnimočný človek, výnimočná postava

Téma

Výnimočný človek, výnimočná postava

Ciele

- čitateľ – žiak si dokáže vybrať knihu a svoj výber zdôvodniť
- sformulovať vlastný názor a pomocou argumentov ho obhájiť
- vyvodiť explicitné a implicitné informácie z textu

Rozvíjané kľúčové kompetencie

- poznávacie kompetencie – kriticky myslieť, tvorivo myslieť
- komunikačné kompetencie – vyhľadávať a sprostredkovať informácie, formulovať svoj názor a argumentovať
- sociálne kompetencie – spolupracovať s jednotlivcami aj skupinami, vžiť sa do pocitov a konania inej osoby
- osobnostné kompetencie – vytvárať vlastný hodnotový systém

Časová náročnosť

90 minút – priama vyučovacia činnosť

Pomôcky

články, ukážky s informáciami o výnimočných ľuďoch

- na tejto vyučovacej hodine bol použitý článok *Má 9 rokov, predáva mydlá s hračkami, zárobok dáva na bratove plienky. Ocenili inšpiratívnych mladých* (V. Folentová, dostupné na <https://dennikn.sk/606555/ma-9-rokov-predava-mydla-s-hrackami-zarobok-dava-na-bratove-plienky-ocenili-inspirativnych-mladych/>),
- resp. <http://award.leaf.sk/>
- knihy (prinesú si deti)

Kľúčové slová

výnimočnosť

Prierezové témy

Osobnostný a sociálny rozvoj

Medzipredmetové vzťahy

Občianska náuka, Etická výchova

Metódy a stratégie vyučovania

asociačné metódy, brainstormingové metódy, metódy práce s textom – čítanie s otázkami, skupinová práca...

Procesy čitateľskej gramotnosti

- získavanie informácií (porozumenie explicitne vyjadreným informáciám a ich vyhľadávanie)
- utváranie širšieho porozumenia
- rozvíjanie interpretácie

Aktivity

1. Kto, čo, prečo, ako...

- Deti rozdelíme do troch skupín (osvedčilo sa žrebovanie). Každá zo skupín dostala časť z uvedeného článku – prvá skupina pracovala s textom o Matúšovi Pokornom, druhá o Valentíne Sedilekovej a tretia s textom o Dominikovi Cabanovi.
- Spolu s ukážkou dostali niekoľko otázok, na ktoré museli spoločne nájsť odpoveď, napr.:
 - *Troma prídavnými menami charakterizujte oceneného a svoj výber zdôvodnite.*
 - *Uveďte, čo podľa vás musel ocenený obetovať pre svoj úspech.*
 - *Pokúste sa zistiť, aká bola motivácia ocenených konať tak, ako konali.*
 - *Zvoľte si zástupcu. Jeho úlohou je zistiť, čo spája jednotlivé ukážky a na základe toho sa pokúsiť definovať ocenenie Leaf Award.*
- Každá skupina predstavila svojho oceneného, zodpovedala na otázky. Najčastejšími prídavnými menami, ktoré sa vyskytovali, boli *ctižiadostivý, tvrdohlavý, nezištný, šikovný, aktívny*.
- Zástupcovia skupín sa pokúsili zostaviť definíciu Leaf Award; v podstate sa deti zhodli na tom, že ide o *ocenenie pre výnimočné deti, ktoré niečo dokázali – a robili to pre radosť, nie pre zisk*.
(tu môžeme pracovať aj s award.leaf.sk – overenie si svojich zistení a pod.)
- Pokúsili sme sa zdefinovať úlohu motivácie, rozdeliť ju na vnútornú a vonkajšiu. Spoločne sme sa zamysleli nad tým, ktorá u nás vyhráva.
- Domáca úloha: Zamysli sa nad tým, čo motivuje tieto úspešné deti. (príloha A)

2. Výnimočnosť je, keď... (dielňa čítania)

- motivačná časť (cca 10 minút): *Zvyknete pochváliť seba samého? Kedy sa to stalo naposledy? Je hanbou byť v niečom dobrý? Prečo sa tak málo chválime?*
- nadviazanie na predchádzajúcu hodinu s témou Leaf Award, prečítanie prvých úvah
- vlastné čítanie (cca 20 minút) + zadanie úlohy: *Nájdí v svojej knihe postavu, ktorú pokladáš za výnimočnú. Svoj výber zdôvodni.*
- vyhodnotenie (cca 15 minút)
 - deti si vybrali rôzne postavy z rôznych dôvodov – jeden chlapec čítal knihu od Kathy Reichs; pre neho *boli všetky postavy výnimočné – lebo sa nebáli, boli vzdelané, dokázali „prekuknúť“ podvod a pod.; bola výnimočná Mimi (kniha Mimi a Líza)*
 - Je dôležité dieťa nekritizovať za jeho výber...

Evalvácia výstupov

- priebežné hodnotenie – na úrovniach učiteľ – žiak, žiak – žiak
- dodržiavanie pravidiel komunikácie a pravidiel dielne čítania
- kultivovanosť prejavu
- schopnosť empatie, tolerancie...
- záverečné hodnotenie – úvaha
- sebahodnotenie
- je vhodné zaradiť do záverečnej časti aj zhodnotenie knihy, úryvku – na stupnici od 1 do 10, príklad: *Túto časť hodnotím 5/10, pretože...*

2.3.2 Moja veta

Téma

Moja veta

Ciele

- vyvodit' explicitné a implicitné informácie z textu
- sformulovať vlastný názor a pomocou argumentov ho obhájiť

Rozvíjané kľúčové kompetencie

- poznávacie kompetencie – kriticky myslieť, tvorivo myslieť
- komunikačné kompetencie – vyhľadávať a sprostredkovať informácie, formulovať svoj názor a argumentovať, vyjadrovať sa výstižne, súvisle

- sociálne kompetencie – spolupracovať s jednotlivcami aj skupinami, vžiť sa do pocitov a konania inej osoby
- osobnostné kompetencie – vytvárať vlastný hodnotový systém, posúdiť vlastný pokrok, určiť prekážky, ktoré bránia učeniu...

Časová náročnosť

45 minút – priama vyučovacia činnosť

Pomôcky

knihy (prinesú si deti)

lístočky na napísanie vety z knihy

Kľúčové slová

charakteristika

Prierezové témy

Osobnostný a sociálny rozvoj

Medzipredmetové vzťahy

Občianska náuka, Etická výchova

Metódy a stratégie vyučovania

asociačné metódy, brainstormingové metódy, metódy práce s textom – čítanie s otázkami, skupinová práca...

Aktivity

Moja veta... (literárna dielňa čítania)

Motivačná časť (cca 10 minút):

Príklad

Na úvod som deťom prečítala z knihy úryvok, ktorý ma zaujal. Deti diskutujú o tom, prečo asi zaujal, či ma nejako charakterizuje, vystihuje (môžeme prepojiť na slohovú výchovu – charakteristika, vnútorná, vonkajšia...). Je na učiteľovi, či na záver tejto časti deťom prezradí pravý dôvod...:

Skutočnosť je v skutočnosti krajšia ako naše predstavy, hoci si to zavše nemyslíme. A to, čo sa deje, ako pekne na seba nadväzuje, krásne sa mení a prekrýva... (Veronika Šikulová – Petrichor)

Vlastné čítanie (cca 20 minút) + zadanie úlohy: *Vypíš si z knihy úryvok, vetu, ktorá ťa zaujala.*

Vyhodnotenie (cca 15 minút)

Deti čítajú svoje úryvky. My ostatní sa pokúšame určiť, prečo si vybral práve túto časť knihy, túto vetu.

Je zaujímavé, že sme zväčša presne dokázali určiť dôvod výberu – zodpovedal totiž presne povahu, nejakej udalosti z daného dňa či blízkej minulosti. Boli však i prípady, že šlo vyslovene o výber kvôli atmosfére či nálade.

Evalvácia výstupov

- priebežné hodnotenie – na úrovniach učiteľ – žiak, žiak – žiak
- dodržiavanie pravidiel komunikácie
- kultivovanosť prejavu
- schopnosť empatie, tolerancie...
- je vhodné zaradiť do záverečnej časti aj zhodnotenie knihy, úryvku – na stupnici od 1 do 10, príklad: *Túto časť hodnotím 5/10, pretože...*

2.3.3 Príklady ďalších úloh

Podľa skúseností, ktoré boli prezentované na workshopoch počas Festivalu vzdelávania: Nakopňte svoji školu v Litomyšli, sa úlohy na dielňach čítania zvyčajne zameriavajú na tri základné kategórie: postavy, prostredie, dej. V rámci nich potom skúmali napr. jazyk autora, jazyk postáv, spôsob vykreslenia prostredia apod.

Na dielňach čítania, ktoré boli realizované v Súkromnej základnej škole BellAmos v 5. – 7. ročníku v septembri 2016 – február 2017, boli zadávané úlohy nielen z týchto troch kategórií:

5. ročník

- *Pokús sa nájsť v svojej knihe hodnoty rozprávok.*
- *Pokús sa v svojej knihe rozlíšiť dobro a zlo.*
- *Pokús sa rozlíšiť v svojej knihe kladné a záporné postavy.*
- *Pokús sa vyhľadať čo najviac slov, ktoré sa spodobujú.*

Veľmi dôležitým zistením je fakt, že úlohy, ktoré sa zameriavajú na pravopisný či gramatický jav, nie sú veľmi vhodné – znižujú vo veľkej miere čitateľský zážitok; dieťa sa sústreďí len na vyhľadávanie.

6. ročník

- *Pokús sa nájsť v svojej knihe obrazné pomenovania.*

Z vyhľadaných obrazných pomenovaní sme v závere vytvorili vlastnú báseň.

- *Vyhľadaj dve slová, ktoré ťa zaujmú a vytvor metaforu.*

- *Vyhľadaj situácie, na ktoré by sa mohli uplatniť príslovia či porekadlá.*
- *Mohla by z nejakej situácie v tvojej knihe vzniknúť anekdota? Ak áno, prečo?*
- *Pokús sa s hlavnou postavou svojej knihy spraviť rozhovor.*

7. ročník

- *Všímaj si formu komunikácie medzi postavami – či ide o asertívnu, agresívnu alebo pasívnu komunikáciu. Svoje tvrdenie odôvodni.*
- *Vyhľadaj v svojej knihe cudzie slová a pokús sa určiť ich funkciu v texte.*
- *Vypíš z knihy prvú vetu.*

Z vyhľadaných viet sme následne tvorili príbeh.

všetky ročníky

- *Všímaj si jazyk autora. Čím je zvláštny? Aké slová používa? Snaží sa priblížiť k čitateľovi? Charakterizuje používaný jazyk dobu, v ktorej sa príbeh odohráva?*
- *Dokážem si sám seba predstaviť v príbehu? Aká by bola moja postava?*
- *Pokús sa v knihe nájsť postavu, ktorá ti niekoho pripomína.*
- *Pokús sa v knihe nájsť situáciu, ktorá ti pripomína to, čo si zažil aj ty.*
- *Každý z nás občas potrebuje imaginárneho priateľa. Ktorá postava by podľa teba potrebovala takéhoto priateľa a prečo?*
- *Aké pranie by mohla mať postava v tvojej knihe?*
 - *Rachel – aby žila s Tomom, mala svoju malú galériu a bola šťastná. Prečo? Beriem ju ako priateľku. Záleží mi na nej. (Mia, 5. ročník)*
 - *Prial by som mu, aby sa mu otec viacej venoval a aby nebol sám. (Richard, 5. ročník)*
 - *Bol by to Alfi z knihy Diabolská zubárka – preto, lebo stratil najprv mamu, keď sa narodil, a otca, keď mal 13 rokov. Zomrel preto, aby mu zachránil život. (Mirka, 5. ročník)*
 - *Danielovi by som splnil pranie mať draka, lebo by som si mohol predstaviť, ako by zareagoval. Daniel síce toto pranie nepovedal, ale viem, že by sa potešil. (Patrick, 5. ročník)*
- *Aké ponaučenie vyplýva zo zážitkov tvojej postavy?*
- *Zamysli sa – čo všetko môže tvoja postava počuť, cítiť, vidieť...?*
- *Záporná postava – vyhľadaj/sleduj v texte zápornú/nesympatickú postavu. Pokús sa určiť, prečo tak na teba pôsobí.*
- *Vymysli novú zápornú postavu (kto by to bol, čo by robil, ako by ovplyvnila dej knihy).*

- *Úloha ilustrácie v knihe – Akú úlohu plní obrázok, ilustrácia v tvojej knihe? Vieš si ju predstaviť bez ilustrácií? (v prípade knihy bez ilustrácií: Chýbajú ti ilustrácie? Kde by si ich zaradil a prečo?)*
- *Ako ovplyvnila rodina vaše postavy? Zamerajte sa na konanie, city, pocity.*

2.4 Ďalšie metódy práce s textom

Čítanie s predvídaním

Spoločný text sa rozdelí na niekoľko úsekov. Žiak samostatne predvída, čo bude v texte nasledovať, o čom sa bude čítať. Svoje predpoklady potom konfrontuje so skutočnosťou. Ide o podložené vyvodzovanie záverov, vychádzajúce z čitateľskej i vlastnej životnej skúsenosti.

Metódu využívame na bežných hodinách literárnej výchovy. Mimoriadny úspech však čítanie s predvídaním malo pri knihe Zvon (B. Jobus, Slovart 2016), kde sme skombinovali čítanie s predvídaním s metódou katapult do textu.

Čitateľské listy

Žiaci si po prečítaní textu napíšu listy, ktoré zachytia ich bezprostredné reakcie.

Metódu sme využili pri tzv. záverečných prácach z literatúry: Vyber si knihu, prečítaj časť, kde sa objavuje tvoja obľúbená postava a napíš jej list. Napíš jej, prečo ju máš rád/rada, prečo je ti sympatická. Tiež jej napíš, ktoré slová alebo výroky sú pre teba nezabudnuteľné. Vyber si situáciu, keď je tvoja postava v núdzi, má problémy alebo je smutná a pokús sa jej pomôcť, ponúknuť radu, povzbudenie, útechu. V liste nezabudni na všetky náležitosti (oslovenie, rozlúčka, podpis, atď.). Môžeš pridať aj obrázok.

Čítanie s otázkami

Žiaci si po prečítaní krátkeho úseku textu navzájom kladú otázky, ktoré im pomáhajú porozumieť tomu, čo je napísané, i tomu, ako je to myslené. Táto metóda učí žiakov formulovať otázky, uvedomiť si cieľ čítania.

Metódu využívame najmä v nižších ročníkoch.

Debata s autorom

Žiaci skúmajú, čo sa im autor snaží povedať, prečo to chce povedať a ako to vyjadril. Učí sa vnímať rozdiel medzi tým, ako si žiak sám vysvetľuje slová, motívy, situácie a udalosti v texte.

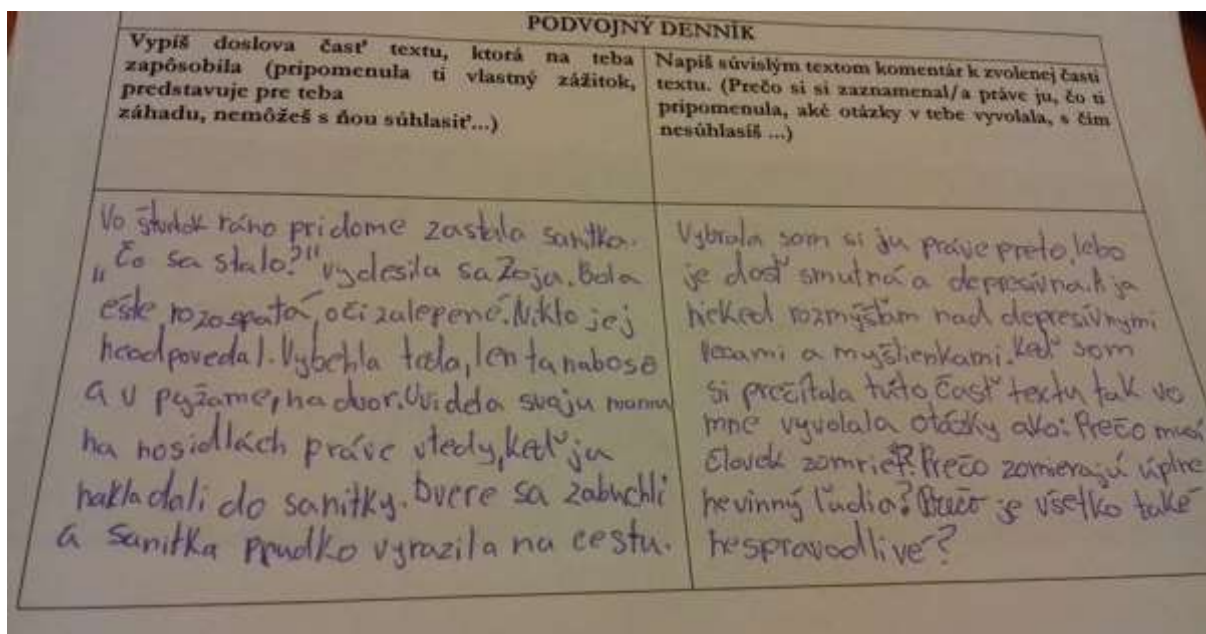
Aktivity tohto druhu spracovala kolegyňa Zuzana Vaváková v svojej atestačnej práci s názvom Aktivačno-motivačné metódy vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry na druhom stupni základnej školy.

Dvojitý denník (niekedy tiež nazývaný podvojný denník)

Umožňuje čitateľom písomne reflektovať text. Text nám môže niečo pripomenúť, niečím v nás rezonovať, alebo nás naopak popudí. Cieľom je teda prepájať text so svojimi vlastnými vedomosťami, zážitkami, asociáciami a otázkami a tie najsilnejšie si zapísať a okomentovať ich tiež písomne. Až na výnimky sa odporúča robiť si zápisky už v priebehu čítania, nie až na záver. Text potom nie je nutné čítať dvakrát.

citácia z textu	vlastný komentár

1 – Zápis pri podvojnóm denníku

Obrázok 2 Podvojný denník – Sabina P., 5. ročník

Grafické organizéry

Nástroj umožňuje žiakovi, aby pohotovo graficky znázornil súvislosti a vzťahy (pojmové mapy, myšlienkové mapy, Vennov diagram...)

INSERT značky

Pri čítaní textu si žiak robí značky podľa toho, ako mu porozumeli. Významy značiek majú rôzne odchýlky, ale obvykle sa používajú v týchto významoch:

- ✓ je mi to známe
- ? nerozumiem, potrebujem sa opýtať, potrebujem vysvetliť
- ! zdôrazňujem, prekvapenie
- + súhlasím
- nesúhlasím

Metódu využívame najmä pri práci s historickými prameňmi na hodinách dejepisu.

Katapult do textu

Žiak sa pokúša určiť obsah knihy podľa vonkajších znakov – skúma prednú i zadnú obálku (*Čo si predstavíš na základe obálky?*), zisťuje informácie o autorovi (*Z čoho autor čerpá, Napísal už podobné príbehy?*), pokúsi sa určiť adresáta či hlavnú myšlienku. Skúma obrázky. *Vhodné ako motivačná aktivita.*

Kľúčové slová

Schopnosť určiť kľúčové slová hovorí o žiakovej úrovni porozumenia textu. Alternatíva: učiteľ pred čítaním premyslene vyberie kľúčové slová z textu tak, aby žiaci mohli odhadnúť kľúčový obsah, rozvíjanie príbehu a pod.

Metódu využívame ako formu motivácie.

Literárny krúžok

Štruktúrovaná diskusia nad prečítaným textom.

Párové čítanie

Práca v dvojiciach. Žiaci majú roly, ktoré sa navzájom podporujú a spolupracujú – jeden informuje, druhý sa pýta.

QAR

Žiaci sa učia klásť otázky, ktoré skúmajú nielen doslovné porozumenie vetám a slovám, ale súvislosti, skryté medzi riadkami.

Riadené čítanie

Text je vopred rozdelený na časti. Medzi jednotlivými časťami kladie učiteľ otázky a úlohy. Rozvíja tak nielen čitateľskú vnímavosť, ale snaží sa viesť žiakov k tomu, aby hľadali vyššie súvislosti.

Riadené poznámky

Modifikácia podvojného denníku. Žiaci v texte vyhľadávajú najdôležitejšie pasáže, ktoré následne vysvetľujú vlastnými slovami.

citácia z textu	vysvetlenie, porozumenie

2 – Zápis pri riadenom čítaní

Stavebnicové čítanie

Text je rozdelený na tri časti. Tri skupiny pracujú vždy len s jednou časťou, každá odhaduje obsah dvoch chýbajúcich častí.

Tvorba vlastnej knihy

3 PRÍNOSY PRÁCE PRE OBLASŤ TEÓRIE A PRAXE

„Literárne dielne čítania sú podľa mňa úžasná vec. Keď máme ťažký deň, tak na LDČ si trochu oddýchneme. Naša mozgy sa ponoria do sveta myšlienok. Nevieam, ako vás táto hodina napadla, pani učiteľka, ale je to skvelý nápad. Budúci rok by som strašne chcela mať znovu LDČ. Ved' predsa budeme ôsmaci a budeme sa veľa učiť. Tento rok mi táto hodina strašne pomohla. Myslím, že každý, kto by zažil len jednu takúto hodinu, by bol šťastný. Za tento rok som len na LDČ prečítala päť kníh a popritom ešte ďalších päť...

Knihy sú najlepší vynález. Všetci nám iba hovoria, že málo čítame, ale nikto sa to nesnaží napraviť. Pani učiteľka, vy ste to dokázali. Vy ste presvedčili dvanásť trinásťročných detí čítať...“

(Ema, 7. ročník)

Vďaka rozvíjaniu čitateľskej gramotnosti v školách sa z každého žiaka môže stať premýšľavý a nezávislý čitateľ. Základnou podmienkou úspechu je teda dôvera v možnosti každého človeka učiť sa a sebadôvera nás učiteľov v to, že sme schopní rozmanité možnosti detí uspokojivo rozvíjať.

Čítanie vidia mnohí vo všeobecnosti ako prostriedok rozširovania slovnej zásoby, zlepšovania pravopisu, zlepšovania výsledkov v iných predmetoch, zlepšovania pozornosti, zvyšovania úrovne vlastných písaných textov či ako nástroj myslenia, vytváranie spoločenských. Dielne čítania sú ideálnym prostriedkom na rozvoj všetkých uvedených oblastí.

Naša atestačná práca ako príklad dobrej praxe zameraný na dielňu čítanie ponúka nielen ukážky viacerých vyučovacích hodín, ale upozorňuje na ucelený premyslený systém rozvoja čitateľstva, ktorý je v súlade s výstupmi štátneho vzdelávacieho programu a ktorý je teda možné bez väčších ťažkostí a špeciálnych podmienok zaviesť na ktorejkoľvek základnej škole (nielen na druhom, ale aj na prvom stupni).

Je potrebné si však uvedomiť, že pokiaľ zaradíme do výučby nové prvky, mali by sme byť presvedčení o ich význame; zároveň je potrebné si definovať, ktoré čitateľské zručnosti chceme prednostne rozvíjať – potom im podriadiť metódy a formy práce.

Prínos dielne čítania pre žiakov 5. – 7. ročníka bol zisťovaný priebežne. Hodnotenie či sebahodnotenie je súčasťou takmer každej hodiny. Už po niekoľkých dielňach čítania sme si spravili aj pár minút spätnej väzby. Deti hodnotili dielne čítania, povedali, aký majú pre ne význam. Deťom sa čitateľské štvrťky veľmi páčia, berú to ako šancu zlepšiť sa v čítaní, v

práci s textom či v zlepšení schopnosti prezentovať svoje názory. Veria, že knihy budú čítať sústredenejšie a že si navzájom budú odporúčať knihy. No a jeden z najzávažnejších argumentov... – *konečne máme čas v pokoji a v pohode čítať.*

Názor žiačky 6. ročníka (diagnostikovaná dyslexia a dysortografia):

Dielne čítania sú super. Môžem sa pri nich uvoľniť a relaxovať. Pomáha mi to v tom, že sa ukludním pred písomkou. A navyše vždy riešime zábavné úlohy. Pri čítaní zabudnem na to, čo zlé sa dnes stalo alebo ako som spadla. Zabudnem na mobil, zabudnem na hocijakú elektroniku. A iba sa ponorím do deja knihy a všetko si predstavujem...

Viac názorov uvádzame v prílohe D.

Spätnú väzbu sme získali aj od rodičov: *je to dôležité aj pre deti, ktoré nerady čítajú. Donesú si samy knihu, nikto ich nenúti.*

Ako jednoznačné pozitíva uviedli možnosť spolupráce, rozvoj komunikačných zručností, rozvoj práce s textom či vzájomnú inšpiráciu.

Medzi možné negatíva môžeme zaradiť problém s výberom vhodnej knihy. Niektoré deti nemajú bezproblémový prístup ku knihám – doma ich mnoho nemajú, do knižnice tak často nechodia. Riešením je nosiť vlastné knihy, resp. zo školskej knižnice – je potrebné mať v zásobe dostatok vhodných, veku primeraných kníh – hoci aj v elektronickej podobe. Zároveň je potrebné dbať na osvetu medzi rodičmi (význam pravidelného nosenia kníh).

Nie všetky dielne vyšli tak, ako bolo plánované. V 5. ročníku sme skúšali prečítaný text pretransformovať na rozprávku – deti akoby sa báli "narušiť" prečítaný príbeh, stať sa autorom. Zato v 7. ročníku deti vytvorili skvelé „básne“, inšpirované hoci aj fantasy príbehom.

Zrejme najčastejším argumentom proti pravidelným dielňam čítania je: *Kedy máme všetko to učivo stihnúť?* Uvedomujeme si, že máme v škole vytvorené nadštandardné podmienky – menší počet detí v triede (do 15), možnosť naozaj individuálneho prístupu. Napriek tomu si myslíme, že všetko sa dá zvládnuť, ak učiteľ pochopí, že deti si potrebujú „ohmatať“ aj učivo z literárnej výchovy a slovenského jazyka. Práve dielne čítania túto možnosť dávajú.

Zároveň sme sledovali, že deti si pri ponuke rôznych činností často volili čítanie, brali si knihy a ďalšie rozčítané texty domov. Pokiaľ knihu nedočítali, dokázali sformulovať dôvody.

Pre úspech dielni čítania je kľúčové, aby bol aj učiteľ samostatným a premýšľavým čitateľom, ktorý dokáže žiakov nadchnúť pre čítanie kníh; ktorý sám pravidelne číta nielen knihy pre dospelých, ale tiež detské žánre a knihy pre mládež.

Aktivity, opísané v tejto práci, vychádzali priamo z našej pedagogickej praxe. Boli overované a dopĺňané počas školského roku 2016/2017. Zistili sme, že zaradenie pravidelných dielni čítania deti privítali, rozvíjajú mnohé kompetencie pre budúci život, podporujú schopnosť žiakov chápať pojmy a myslieť originálnym spôsobom. Poskytujú príležitosť hovoriť s ostatnými o zaujímavých, závažných, osobných i spoločenských témach, ktoré sú prítomné v knihách. Spoločné rozhovory utvárajú priateľské väzby medzi deťmi; dielne budujú chuť čítať zas a viac a zvyšujú v očiach detí prestíž čítania kníh.

ZÁVER

Doba, v ktorej žijeme, je charakteristická ľahkým prístupom k informáciám. Hodnota vzdelaného človeka sa prestáva merať množstvom faktov, ktoré nosí v hlave, ale zručnosťami a schopnosťami, ktorými disponuje.

(Berová, 2017)

Pôvodne sa gramotný človek od negramotného líšil tým, že poznal písmená, vedel rozlúštiť slová a vety. Dobrý čitateľ je viac ako gramotný... (MF Dnes, 1. diel).

Čítanie ako také je stále viac využívané ako nástroj na dosiahnutie ďalších cieľov, ktoré sú kľúčom k úspechu v pracovnom i osobnom živote. Čitateľstvo pomáha tiež osobnostnému rozvoju a morálnemu (seba) zdokonaľovanie ľudí.

Rozvíjanie čitateľskej gramotnosti by malo byť jedným z hlavných cieľov celého vzdelávacieho procesu. Žiaci by si mali čitateľské zručnosti a návyky budovať už v raných štádiách vzdelávania tak, aby na konci základnej školy mali čitateľské zručnosti dobre zvládnuté a zvyky pevne zakorenené. Na ďalších vzdelávacích stupňoch je úlohou pedagógov oboje upevňovať, podporovať a rozvíjať niektoré zložitejšie čitateľské zručnosti, ktoré vyžadujú rozvinuté abstraktné myslenie. Návyky a stratégie dobrého čitateľa by mali pomôcť obstať v tvrdej konkurencii na trhu práce. S ich pomocou sa deti budú môcť v živote ďalej vzdelávať a adaptovať sa na nové sociálne podmienky.

Kašiarová (2008, str. 10) uvádza, že rozvoj kľúčových kompetencií si vyžaduje zmenu prístupu učiteľa tak, aby bolo možné plánovať aj rozvoj čitateľskej gramotnosti. Je nevyhnutné transformovať požiadavky na túto kompetenciu do sústavy konkrétnych učebných cieľov tak, aby žiak vedel, čo sa od neho očakáva v rámci tejto kompetencie a poznal zmysel jej získavania pre uľahčenie učenia sa. Žiak by sa mal naučiť sledovať vlastné porozumenie textu, mal by ho vedieť sledovať aj u spolužiakov a komunikovať s nimi. Žiak potrebuje dostatok času, vhodné zdroje, texty, rôzne formy ich prezentácie a najmä funkčnú spätnú väzbu. Spätná väzba je účinná vtedy, ak učiteľ dokáže žiaka vecne informovať o tom, v ktorej zručnosti a v akej miere sa žiakovi darí, resp. nedarí.

Medzinárodná asociácia čítania *International reading association (IRA)* ponúka desať princípov, na ktorých je možné postaviť rozvoj čitateľskej gramotnosti (Humajová, Klačanská, 2007, str. 41 – 48). Uvádzame niektoré z nich:

- 1 Deti sa majú učiť čítať spôsobom, ktorý rešpektuje ich potreby (*je potrebné poskytnúť im motiváciu na čítanie*).

- 2 Detom treba zabezpečiť takú výučbu čítania, ktorá v nich buduje nielen schopnosť, ale aj túžbu čítať stále náročnejší či komplexnejší text (*rôzne stratégie čítania*).
- 3 Deti by mal viesť výborne pripravený učiteľ, ktorý ich schopnosti zintenzívňuje vlastným zdokonaľovaním sa (*učitelia, ktorí poznajú veľké množstvo metód spojených s čítaním*).
- 4 Deti by mali mať prístup k širokému výberu kníh a iných materiálov na čítanie v triede, v škole a v lokálnych knižniciach.
- 5 Deti je potrebné hodnotiť spôsobom, ktorý pomenúva ich silné stránky, potreby a zároveň ich zahŕňa do procesu hodnotenia.
- 6 Detom, ktoré zápasia s čítaním, by mala byť poskytnutá možnosť pracovať so špecializovanými profesionálmi.
- 7 Detom treba poskytnúť takú výučbu, ktorá do ich školského života zahŕňa aj rodičov a komunitu (*rodičia by mali deti zapájať do diskusie o tom, čo čítajú, mali by reagovať na to, čo píše...*).

Podmienok na rozvoj čitateľstva je teda mnoho – zodpovedne vypracovaný program rozvoja čitateľstva, ktorý využíva všetky príležitosti k tomu, aby zo žiakov vyrastali nezávislí a samostatní čitatelia; škola by mala vyčleňovať v svojom programe pravidelne dostatok času na čítanie priamo v škole.

A úplne na záver – každý učiteľ je učiteľom čítania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

A. Knižné publikácie:

- ČAPEK, R. 2015. *Moderní didaktika*. 1.vydanie. Praha: Grada Publishing, 2015. 604 s. ISBN 978-80-247-3450-7.
- ČTVRTNÍČKOVÁ, D. 2006. *Rozvoj čitateľskej gramotnosti nielen na hodinách slovenského jazyka a literatúry*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum, 2006. 45 s. ISBN 80-8045-433-7.
- FISHER, R. 1995. 1. vydanie. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha: Portál, 1997. 176 s. ISBN 80-7178-120-7.
- GAVORA, P., ZÁPOTOČNÁ, O. 2003. *Gramotnosť. Vývin a možnosti jej didaktického usmerňovania*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. 160 s. ISBN 80-223-1869-8.
- GAVORA, P. 2008. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra: Enigma, 2008. 193 s. ISBN 978-80-89132-57-7.
- KAŠIAROVÁ, N. 2008. *Ako plánovať rozvoj čitateľskej gramotnosti v sekundárnom vzdelávaní*. Banská Bystrica: Metodicko-pedagogické centrum, 2008. 34 s. ISBN 978-80-8041-537-2.
- KOLLÁRIKOVÁ, Z. 1995. *Výchova ku kritickému mysleniu – teória a prax*. Bratislava: Štátny vzdelávací ústav, 1995. 93 s. ISBN 80-85756-18-8.
- PRŮCHA, J. 2002. *Moderní pedagogika*. 2. vydanie. Praha: Portál, 2002. 481 s. ISBN 80-7178-631-4.
- RANKOV, P. 2006. *Informačná spoločnosť*. 1. vydanie. Bratislava: L. C. A, 2006. 176 s. ISBN 80-89129-91-9.
- ŠAFRÁNKOVÁ, K. ŠLAPAL, M. 2017. *Dílňa čtení. Principy a zkušenosti z programu RWCT*. 1. vydanie. Dobříš: Kritické myšlení, z. s., 2017, 91 s.
- TUREK, I. 2008. *Didaktika*. 2. vydanie. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2008. 598 s. ISBN 978-80-8078-322-8.
- ŽOVINEC, E., DUFEKOVÁ, A. 2014. *Testová príručka k čítaniu starších. ČÍ(S)TA. Čítanie starších*. 1.vydanie. Nitra: Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. 88 s. ISBN 978-80-558-0648-8.

B. Časopisy a zborníky:

- KOŠŤÁLOVÁ, H. 2007. Efektívni výuka ke čtenářské gramotnosti vyžaduje práci s čtenářskými dovednostmi. In *Kritické listy* 27/2007. s. 4 – 6.
- LAPITKA, M. 2005. Model rozvoja čitateľskej gramotnosti. In GONDOVÁ, D. *Východiská, ciele a koncepcia kurikulárnej prestavby predmetu slovenský jazyk a literatúra na ZŠ a SŠ. Zborník príspevkov z konferencie Bratislava 11. – 12. novembra 2004*. Bratislava: Sociálna práca, 2005. s. 100 – 111. ISBN 8089185 12 -6
- LILGOŠ, M. 2005. Námety kurikulárnej prestavby predmetu slovenský jazyk a literatúra. In GONDOVÁ, D. *Východiská, ciele a koncepcia kurikulárnej prestavby predmetu slovenský jazyk a literatúra na ZŠ a SŠ. Zborník príspevkov z konferencie Bratislava 11. – 12. novembra 2004*. Bratislava: Sociálna práca, 2005. s. 70 – 77. ISBN 8089185 12 -6

C. Elektronické zdroje:

- BEROVÁ, Z. 2017. *Kopíruj! Aj to je spôsob učenia*. Dostupné online: <https://www.pkacademy.eu/sk/blog/kopiruj-aj-to-je-sposob-ucenia/> [citované 3. 6. 2017]
- FERENCOVÁ, J., STOVÍČKOVÁ, J., GALÁDOVÁ, A. 2015. 1. vydanie. *Národná správa PISA 2012*. Bratislava: Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, 2015. 60 s. ISBN 978-80-89638-21-5.
- HUMAJOVÁ, Z., KLAČANSKÁ, Z. 2007. *Zabudnuté čítanie. Čitateľská gramotnosť v školách*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, 2007. ISBN 978-80-89121-16-8. Dostupné online: http://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/KI_Citateľska_gramotnost_publicacia.pdf [citované 1. 3 2017]
- HÚSKOVÁ, A. 2012. 1. vydanie. *Aktívne využívanie čítania s porozumením vo vyučovacom procese v základnej a strednej škole*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2012. 64 s. ISBN 978-80-8052-416-6. Dostupné online: http://www.mpc-edu.sk/library/files/Huskova_web_1.pdf [citované 1. 3 2017]
- KORŠŇÁKOVÁ, P., TOMENGOVÁ, A. 2004. 1. vydanie. *PISA SK 2003 – Národná správa*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2004. 40 s. ISBN 80-85756-87-0. Dostupné online:

http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/1_narodne_spravy/N%C3%A1rodn%C3%A1_spr%C3%A1va_PISA_2003.pdf
[citované 1. 3 2017]

- KORŠŇÁKOVÁ, P., KOVÁČOVÁ, J. 2007. 1. vydanie. *Národná správa OECD PISA SK 2006*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2007. 56 s. ISBN 978-80-89225-37-8. Dostupné online:
http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/1_narodne_spravy/N%C3%A1rodn%C3%A1_spr%C3%A1va_PISA_2006.pdf
[citované 1. 3 2017]
- KORŠŇÁKOVÁ, P., KOVÁČOVÁ, J., HELDOVÁ, D. 2010. 1. vydanie. *PISA Slovensko 2009 – Národná správa*. Bratislava: Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, 2010. 60 s. ISBN 978-80-970261-4-1. Dostupné online:
http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/1_narodne_spravy/N%C3%A1rodn%C3%A1_spr%C3%A1va_PISA_2009.pdf
[citované 1. 3 2017]
- KOŠŤÁLOVÁ, H., ŠAFRÁNKOVÁ, K., HAUSENBLAS, O., ŠLAPAL, M. 2010. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*. Praha: Česká školní inspekce, 2010. Dostupné online :
http://www.ptac.cz/data/Ctenarska_gramotnost_jako_vzdelavaci_cil_pro_kazdeho_zaka.pdf [citované 1. 3 2017]
- VEŘÍŠOVÁ, I., KRÜGER, K., BĚLINOVÁ, E. a kol. 2007. 1. vydanie. *Kudy vede cesta ke čtenáři. Rozvoj dětského čtenářství na druhém stupni základní školy*. Praha, 2007. 222 s. ISBN 978-80-254-0669-4. Dostupné online:
http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_ctenJPD_kudy_vede_cesta.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_ctenJPD_kudy_vede_cesta.pdf [citované 1. 3 2017]
- kol. 2017. Seriál článkov v denníku MF Dnes zameraný na zlepšenie čitateľskej gramotnosti. Dostupné online:
<http://www.kellnerfoundation.cz/pomahame-skolam-k-uspechu/projekt/pedagogicke-inspirace/jak-naucit-deti-spravne-cist> [citované 1. 3 2017 – 11. 6. 2017]
- kol. 2011. 1. vydanie. *Čtenářská gramotnost ve výuce*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011. 67 s. ISBN 978-80-87000-99-1. Dostupné online:

<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=35975&view=2935> [citované 1. 3 2017]

- http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pirls/zakladne_informacie_o_studii_pirls/Teoretick%C3%A9_v%C3%BDchodisk%C3%A1_%C5%A1t%C3%BAdie_PIRLS.pdf [citované 1. 3 2017]
- http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pisa/organizacia_studie_pisa/Podrobnejsie_info_o_studii.pdf [citované 1. 3 2017]
- http://www.nucem.sk/documents/27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/4_ine/Prve_vysledky_Slovenska_v_studii_OECD_PISA_2015.pdf [citované 27. 2. 2017]
- http://zsss.stranka.info/stranky/zsss/F/subory/cg_narodnastrategia.pdf?PHPSESSID=b42aa96b4144705d00361c5218a63ff5 [citované 27. 2. 2017]

D. Iné

- *Každý z nás je v niečom najlepší.* 2008 – 2016. Školský vzdelávací program Súkromnej základnej školy BellAmos Martin
- *Plán aktivít na podporu rozvoja čitateľskej gramotnosti.* 2016. Interný dokument Súkromnej základnej školy BellAmos Martin

4 ZOZNAM PRÍLOH

Príloha A – Úvaha

Príloha B – Rebeka D., 7. ročník – ukážka zápisu

Príloha C – Ema D., 7. ročník – ukážka zápisu

Príloha D – Imaginárny priateľ

Príloha E – názory detí na dielne čítania